

STÉBER Andrea

Eötvös Loránd Tudományegyetem Pedagógiai és Pszichológiai Kar

Andragógia MA II.éves hallgató

A média szerepe és helye az időskorúak művelődésében

Az információs társadalomban a teljes értékű, minőségi élet élése talán az időskorúak számára a legnagyobb kihívás. A nyugdíjba lépés többnyire az életmód markáns megváltozását jelenti, az öregedés kezdetét sokan ehhez az aktushoz kötik. (Dobossy – S. Molnár – Virágh 2003:12). A nyugdíjazással hirtelen nagy mennyiségű szabadidő keletkezik, melynek eltöltésének módja jelentősen befolyásolja az időskori élet minőségét (Bajusz 2008). Munkámban az idősek, a 60+ korosztály művelődési szokásait szeretném bemutatni egy korábbi kutatásomból (Stéber 2011) származó kvantitatív vizsgálat alapján, kiemelt figyelmet fordítva a médiafogyasztás szerepére az életút utolsó harmadában.

Az idősek

A fejlett országok esetében jellemző a népesség elöregedése, a népesség átlagéletkora hazánkban is folyamatosan nő. (KSH 2001) Az idősödéssel együtt járó fizikai, érzelmi és anyagi nehézségek állandó kihívást jelentenek az időstársadalomnak, ami az élet teljes egészére kihat. Az öregség számításának kezdetében nincs egységes állásfoglalás sem a hazai, sem a külföldi szakirodalomban. A munkaerőpiacon már 45 év felett idősekről beszélhetünk (Sz. Molnár 2005: 6) ha a nyugdíjazás időpontjához kötjük az öregség kezdetét akkor 58–65 év közé húzhatjuk a határvonalat. Munkámban a 60 év feletti személyeket tekintem időseknek, mert ők, ha még dolgoznak is, már sokkal közelebb állnak a nyugdíjas évekhez, mint az 50 éves korosztály. A felmérésemben résztvevő 60 év feletti idősek mindegyike nyugdíjas. A következőkben az idősek művelődési szokásait egy vidéki kistérségben végzett vizsgálatból¹ származó adatok alapján szeretném bemutatni.

A Lenti kistérség

A Lenti Kistérség 663 km területű, az ország dél-nyugati csücskében Zala megyében található (Magyarország Kézikönyve 1998: 18), regionálisan hátrányos helyzetű. A kistérséget 51 helyi önkormányzatra bonthatjuk. A központ a térség egyetlen városi rangú települése Lenti, melynek lakossága 8.464 fő volt 2009-ben. A kistérség összlakosság száma 23 068 fő volt. A Lenti kistérségben 2007-es adatok szerint a lakosság 19,2% 65 év feletti volt. 2007. januárjában Zala megye 28% -a, azaz több mint 82 ezer fő részesült nyugdíjban vagy nyugdíjszerű ellátásban, a Lenti kistérség ebből a legtöbbit, 32%-ot tett ki. (Statisztikai tükör 2008)

Művelődés az időskorban

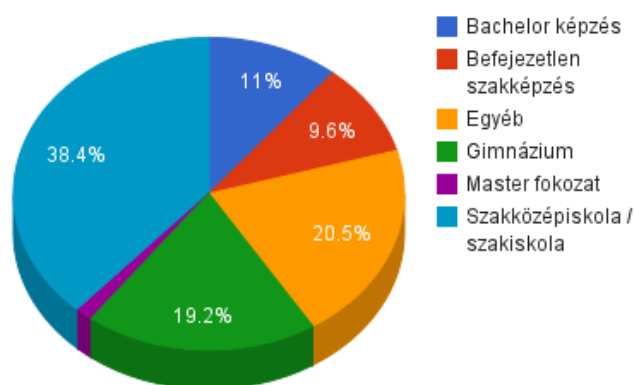
A művelődést tekintve a nyugdíjas generációnak a legoptimálisabb a helyzete, a megnövekedett szabadidő számos addig kiaknázatlan lehetőséget rejthet. A megnövekedett szabadidő hasznos és kellemes eltöltésén túl az új, időskorban kamatoztatható ismeretek elsajátítására is összpontosítani kell. A kulturális animáció, a művelődési intézmények programjainak külön célcsoportja az idősebb generáció,

közülük is a még aktív életmódot folytatók, a kimozdulni akarók és tudók. Az időskori elmagányosodás megelőzhető, vagy legalábbis mértéke csökkenthető a társasági élettel, amely lehet akár nyugdíjas klubba, ismeretterjesztő előadásokra járás vagy aktív részvétel egy település, egy lakóközösség életében (Bajusz 2008). Emellett a médiafogyasztás a másik, sajnos többeknek az egyetlen kapcsolódási pont a társadalomba. A média kéznél van, könnyen elérhető, nem kell kimozdulni a lakásból. A médiumok közül leginkább a televízió és a rádió fogyasztása kerül előtérbe, ezek csökkentik a magányérzetet. Az idősebb korosztály hiába szereti a könyveket és az olvasás élményét, a látás romlása sokakat érint, így kénytelenek ezt a fajta szabadidő eltöltést mással kiváltani. (Nagy 2008: 84)

Hazánkban az idősök művelődése helyi, civilszervezeti, vallási és önszerveződési alapon történik. Az idősök lehetőségeit lakóhelyük is meghatározza, óriási a különbség egy vidéki kistelepülésen vagy kisvárosban, illetve a fővárosban élő idősök között. A szabadidő hasznos és aktív eltöltéséhez elengedhetetlen, hogy idős korban is megmaradjon az eligazodás képessége a kultúra területén, megmaradjanak a különböző szakmákban és mindennapi életvezetéshez szükséges kulcsképessegek, a társadalomban való eligazodást biztosító szociális képességek és elsajátíthatók legyenek a kommunikáció új formái és az infokommunikációs eszközök használata az idősök számára. (Sz. Molnár 2005: 3)

A Lenti Kistérség művelődési szokásainak bemutatása

Szociológia szempontból is nagyon fontos, hogy az egyének mivel töltik szabadidejüket, mert ez meghatározza életmódjukat. Különösen fontos ez az időskorú, nyugdíjas lakosság esetében. A kistérségben élő időskorúak művelődési szokásainak és igényeinek felméréséhez kérdőíves önkitöltős módszert alkalmaztam. A mintavétel nagysága 73 fő 60 év feletti lakos volt. A kistérség mind az 51 településről történt mintavétel. A válaszadók nemenkénti eloszlása 31 fő férfi és 42 fő nő. Az átlagéletkor 68,95 év. Az iskolai végzettség szempontjából legmagasabb az aránya a szakközépiskolai, szakiskolai végzettségnek 38,4% , 20,5% nem jutott el a középiskoláig, 19,2 % gimnáziumot végzett, 11% szerzett főiskolai diplomát, 9,6% nem fejezte be a szakképzést, míg legkisebb arányban az egyetemet végzettek vannak, 1,3%. (1. ábra)

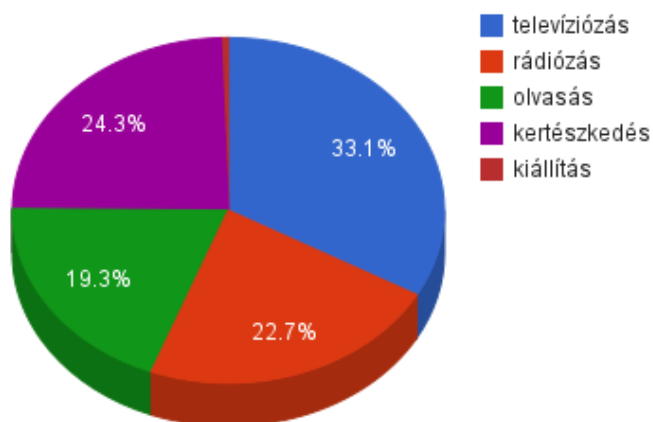

1. ábra: A megkérdezettek végzettsége

Az adatfelvételben az egy hónapra eső jövedelemre vonatkozóan is szerettem volna információt szerezni, a kérdésre 35 fő válaszolt, átlag jövedelmük 77595 forint. Úgy gondolom ez a kép nem reális, hiszen többnyire az alacsonyabb végzettséggel rendelkezők nem adták meg jövedelmüket.

A vizsgálat eredményei

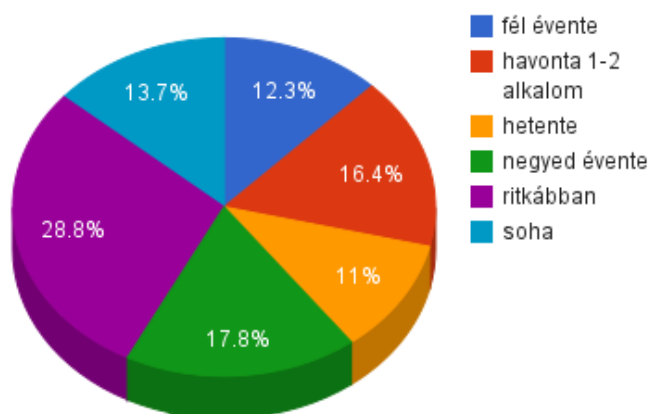
A nyugdíjasok körében legnépszerűbb szabadidős tevékenységnek televíziózás (33,1%), a kertészkedés (24,3%) és a rádiózás (22,7%) bizonyult. (2. ábra)

2. ábra: Szabadidős tevékenységek

A kertészkedés mint szabadidő eltöltési forma, magas népszerűségét valószínűleg a válaszadók vidéki életmódja magyarázza. Az eredmények hasonlóak a médiafogyasztás szabadidőben betöltött helyét illetően dr. Nagy Andor József korábbi vizsgálatának eredményeivel (2008). A kistérségben élő 60 év felettiek legritkábban kiállításra járással töltik szabadidejüket (0,6%).

A kistérség egyetlen művelődési központja Lentiben található, de minden településen biztosít az önkormányzat közösségi színteret, sok esetben ez egyezik a mozgókönyvtári ellátóponttal. A megkérdezett idősök 11%-a hetente, 16,4%-a havonta 1-2 alkalommal keresi fel a közösségi színteret. 17,8-uk negyedévente, 12,3 %-uk félévente, 28,8 % ennél is ritkábban, míg 13,7 % egyáltalán nem jár ilyen helyre. (3. ábra)

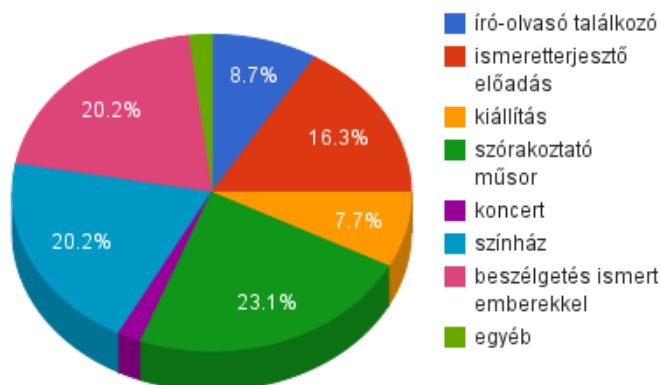

3. ábra: A művelődési ház, közösségi tér látogatásának gyakorisága

Megállapítható, hogy az idősök több mint negyede rendszeresen jár közösségi helyre, ami pozitív, hiszen kimozdulnak otthonról, ezzel többek között az elmagányosodás is megakadályozható. (Bajusz 2008)

Sajnos a kistérségek nem tudnak gazdag programkínálatot nyújtani a település lakóinak, a programok jelentős részén az idősök vesznek részt. A legutóbbi látogatásuk célja meglepő is lehet, 45,5 % utoljára bál, mulatság miatt kereste fel a művelődési házat, 18,2 % műsoros est miatt, e két kategóriába sorolható a Falunap

és az Idősek Napja rendezvények is. A közösségi ház látogatásának legritkább oka az internetezés. A programkínálat viszonylag szélesnek bizonyul az idősek szemszögéből, de így is hagy kívánnivalót maga után, akkor is érdemes odafigyelni az idősek igényeire, ha nem ők az elsődleges célcsoport, hiszen a kisebb településeken a rendezvények résztvevőinek zömét ők teszik ki.

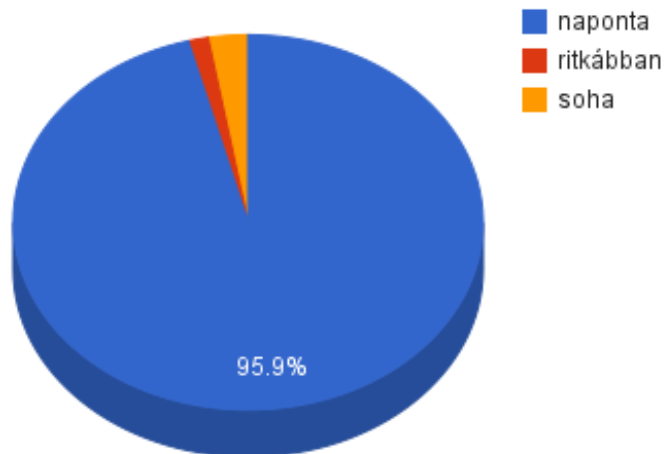
4. ábra: Programok iránti érdeklődés

A térségben élők érdeklődése igen szerteágazó, 23,1% szeretne szórakoztató műsorokon részt venni, 20,2% szeretne beszélgetést ismert emberekkel és ugyanennyien mennének színházi előadásra. 16,3% ismeretterjesztő előadásra lenne kíváncsi, legkevesebben pedig író-olvasó találkozóra, kiállításra és koncertre látogatnának. (4. ábra) Előzőek magyarázata, hogy a települések alacsony költségvetése és a nyugdíjasok alacsony jövedelme miatt ritkán vagy egyáltalán nem jutnak el szórakoztató rendezvényre. Az író-olvasó találkozó és a kiállítás azért kaphatott kevés szavazatot, mert a közművelődési intézmények programkínálatában ezek szerepelnek a leggyakrabban.

A szociokulturális animáció fontos pillére a különböző kulturális, művészeti és civil egyesületek munkája. A Lenti kistérségben élő megkérdezett nyugdíjasok 94,6%-a nem tagja sem amatőr művészeti csoportnak, sem egyesületnek. A fennmaradó aktív 5,4% az egyéb kategóriában a különböző hagyományőrző egyesületeket jelölte meg. Itt fontos megemlíteni, hogy a vidéki kistelepülések életében igen fontos szerephez juthatnak a közösségi életben még aktívan résztvevő nyugdíjasok, hiszen az ő kiváltságuk a hagyományok őrzése, átadása a fiatalabb generáció számára.

Ez kiváló lehetőséget nyújt mindkét félnek az informális tanulásra, viszont sok nyugdíjas a művelődésnek, a szabadidő eltöltésnek az otthon űzhető formáit részesíti előnyben akár kényelmi, akár egészségi vagy anyagi szempontok miatt.

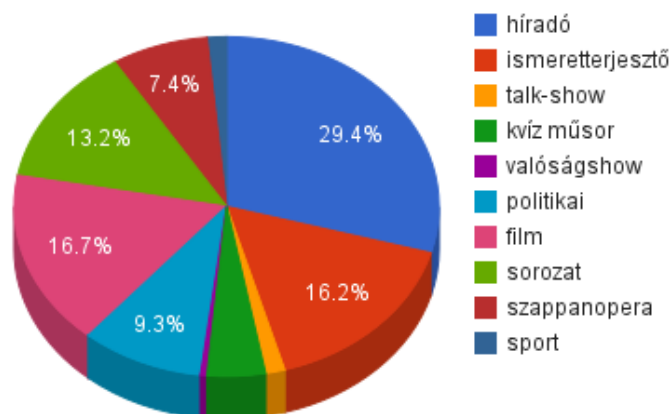
60 év felett növekszik az emberek érdeklődése a televízió és a rádió iránt, de nem elhanyagolható a könyvek, újságok szerepe sem. Az egyik legjellemzőbb szabadidős tevékenység az időseknél a televíziózás. A megkérdezettek 95,9% naponta néz televíziót, 1,5% ritkábban, 2,6% soha nem kapcsolja be a tévéképernyőt. (5. ábra)

5. ábra: A televíziózás gyakorisága

Más vizsgálatok eredményei szerint is a televíziózás az egyik legjelentősebb szabadidős elfoglaltság az idősök körében, a megkérdezettek több mint 90%-a végzi ezt a tevékenységet. (Szémán–Harsányi 2003 : 45)

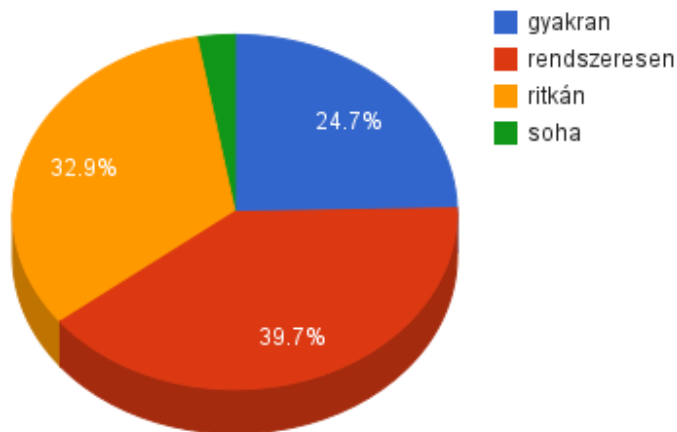
Felméréséből kiderült, hogy leggyakrabban híradót, ismeretterjesztő műsort, filmet és sorozatot néznek, talk show-t, kvíz műsort és valóság show-t csak nagyon ritkán. (6. ábra)

6. ábra: A televíziós műsorok nézettsége

A szappanoperák, sorozatok nagy sikerének titka, hogy mindennap azonos időpontban láthatóak, így ritmust adnak az idősök életének. Azonos a szereplő gárda, tehát állandóságot jelentenek a néző számára, olyan mint egy család, annak minden problémájával. Ezek a történetek „életmesék”, kielégítik a mesék iránti vágyat. (Gayer 2000)

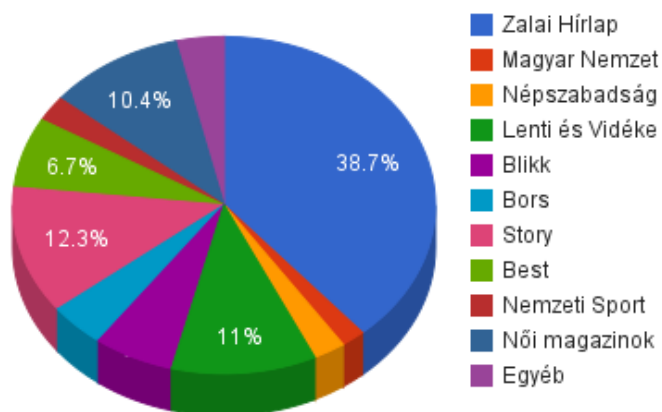
Az idősök körében még mai is népszerű a rádióhallgatás, 39,7%-uk rendszeresen, 24,7%-uk gyakran állítja a rádiókészüléket valamelyik frekvenciára.

7. ábra: A rádió hallgatás gyakorisága

Szémán és Harsányi korábban említett (2003) kutatása az idősök körében a rádiót a televízió mellé sorolta népszerűség alapján. A Lenti kistérség nyugdíjasai között legnépszerűbb rádióadó a Muravidéki Magyar Rádió, amelyben gyakran kapnak helyet a közéleti beszélgetős és a kíváncságműsorok is. A Magyar Rádió 1-es állomása következik a sorban, amely a régi idők rádiózását idézi, legkevésbé hallgatják a kereskedelmi és a regionális rádiók adását, amelyeken leginkább mai zenéket játszanak.

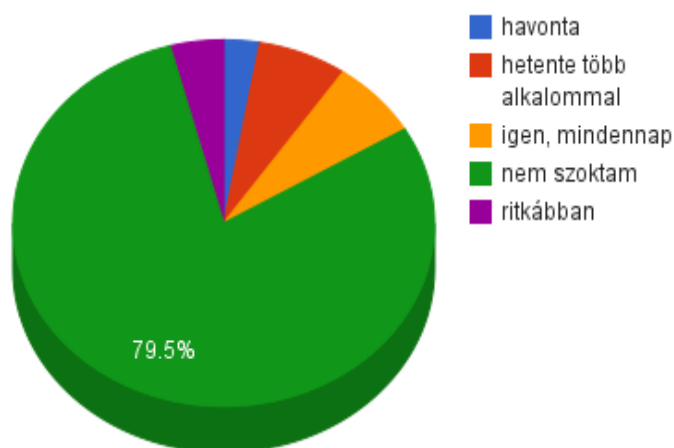
Az olvasás is népszerű, a nyugdíjasok 84,9%-a naponta olvas újságot, 11%-uk heti több alkalommal. Minimális az ennél ritkábban vagy az egyáltalán nem olvasók aránya. Legolvasottabb újságok a Zalai Hírlap (megyei napilap), a Lenti és Vidéke (Lenti közéleti havilapja), a Story magazin (bulvár magazin) és a női magazinok. (8. ábra)

8. ábra: Az egyes újságok olvasottsága

A megyei napilapot a mindennapi tájékozódásra használják, a Lenti és Vidékéből a térségben történt fontos eseményekről tájékozódnak, míg a többi újságban a könnyed szórakozást keresik. A bulvársajtó célközönségének egyik alappillérenek a nyugdíjasok számítanak, mert azok vásárolnak általában ilyen jellegű sztorok életéről, botrányairól szóló újságokat, akiknek valami (akár a társas kapcsolat) hiányzik az életükből és ki kell tölteni az ürességet. (Szretykó 2005 : 116) A kistérségben élő idősök olvasnivalóhoz való hozzáférését megkönnyíti a mozgókönyvtári ellátás, a legkisebb települések szolgáltató helyeire is rendszeresen járnak a helyi igényekhez igazodóan periodikák. Az itt élő idősök 20,5%-a rendszeresen, 27,4%-uk alkalmanként jár könyvtárba, ahol nem csak könyvekhez, hanem a legfrissebb újságokhoz, magazinokhoz is hozzáférhetnek, sőt

kölcsönözhetik is őket. Ez növeli az információhoz való hozzájutás esélyegyenlőségét, hiszen sok nyugdíjas nem engedheti meg magának az egyre dráguló újságok, magazinok megvásárlását. A mozgókönyvtári szolgáltató pontokon biztosított az internethozzáférés és a számítógép használat is, amit az idős korosztály is kihasznál. A megkérdezett nyugdíjasok 18,3%-a szokott internetezni, 7% mindennap, szintén ennyien hetente több alkalommal, 4,3% ennél ritkábban használja a világhálót. (9. ábra)

9. ábra: Az internetezés gyakorisága

Az idősök információs társadalomban való részvételének lényeges feltétele a vidéki kistelepüléseken az ingyenes internethozzáférés megléte, a megkérdezett nyugdíjasok 25%-a csak a könyvtárból internetezik, mert otthon nincs számítógépe és internetelőfizetése, ráadásul a könyvtárban vagy a teleházban még segítséget is kapnak a használatához. Külföldi kutatások azt bizonyítják, hogy az információs társadalom újszerű eszközeivel segít enyhíteni az időskori problémákat. Az időskori internethasználattal foglalkozó kutatásokból arra következtetnek, hogy az internet segíti az időseket abban, hogy kapcsolatban maradhassanak a külvilággal, függetlenebbnek érezhessék magukat, kitáguljon számukra a világ és ezzel együtt csökkenti az időskori depressziót is. Az internet lehetőséget biztosít az integrációs kapcsolatoknak is, ahol az idősebbek például különböző fórumokon találkoznak a fiatalabb generációval, ahol átadhatóak azok a tapasztalatok, élmények, amelyek az intézményes kultúraátadás folyamatában elvesznének. (Kolin 2002)

Az internethasználat megismertetése, megszerettetése az idősekkel további lehetőséget nyújt a minőségi öregedéshez, hiszen könnyebben jutnak információhoz, kulturális termékekhez, ráadásul akik elég energiát éreznek magukban akár újból elkezdhetnek tanulni a távoktatásban vagy kiegészíthetik nyugdíjukat távmunkából származó jövedelemmel is. Sajnos Magyarországon az idősek internethasználata nem általános, az idősebb korosztály hozzáállását az új információs és kommunikációs technológiákhoz jelenleg elsősorban az idegenkedés jellemzi. (Rab 2009: 54) Számos kezdeményezés indult az idősek számítógéppel, internettel történő megbarátkoztatására országos szinten és a kistérségben is, egyelőre mérsékelt sikerrel. A Budapesti Művelődési Központ kiadványa szerint 2006-ban a számítógéphasználók aránya 8% (2002-ben 2%), az internehasználók aránya pedig 4% (2002-ben 1%) volt az idősek körében. Ennek oka nem csak az idegenkedésben, sokkal inkább a lehetőségek hiányában és a finanszírozási nehézségekben keresendő.

Összegzés

A Lenti kistérségben élő időskorúak számára ugyanolyan lehetőségek adóttak mint az itt élő aktív korúak számára. Természetesen az idősebb korosztályt hátráltatja a kulturális életben való aktív részvételben a gyengülő egészségi állapot, az anyagi feltételek romlása, ezek figyelembevételével alakítják maguknak a szabadidős programjaikat, művelődési szokásaikat. Az anyagi hátrányt próbálják ellensúlyozni a közművelődési intézmények és a civil szervezetek is, hiszen a legtöbb ismeretterjesztő előadás, író-olvasó találkozó, felolvasó est ingyenes. Lentiben több mint egy évvel ezelőtt alakult meg a helyi Nyugdíjas Klub is. A kínálatnál, a lehetőségeknél súlyosabb problémának tűnik, hogy a kistérségben a közművelődési, kultúraközvetítő intézményeknek egyenlőtlen a települések közötti eloszlása. A nyugdíjas klubok és a jórészt nyugdíjasok alkotta civil szervezetek is a nagyobb településekre, de leginkább a városba koncentrálódnak, a rossz közlekedési lehetőségeknek köszönhetően pedig elérhetetlenné válnak a kisebb, távolabbi települések idős lakói számára. A programkínálat sem egyforma a települések között, hiszen az önkormányzatok nem egyenlő arányban fordítanak ilyen jellegű kiadásokra, ezért a rendezvények minőségi és mennyiségi különbségei tovább növelik az egyenlőtlenséget a települések között. A nyugdíjasok általában kénytelenek az adott település lehetőségeivel élni, mivel kevésbé mobilisak, mint az aktív korúak, és az életkor előrehaladtával szociális és egészségi helyzetük is romlik. A kistérségben, de az egész társadalomban is, akkor lenne kulturális esélyegyenlőség idős és idős között, illetve idős és aktív korú között, ha mindenki ugyanakkora (és ugyanolyan minőségű) kulturális választékhoz jutna hozzá, ugyanolyan feltételek mellett. Ez egyelőre egy vízió, de talán lehetne változtatni a jelenlegi helyzeten. A kultúrához való hozzáférés az élet minőségét hivatott javítani, ez időskorban talán még inkább igaz. Odafigyeléssel, együttműködéssel segíthetünk az idősebb generációnak, hogy könnyebben jusson hozzá a számára vonzó kulturális, szabadidős élményekhez, ezáltal is aktív és hasznos tagja maradjon a (helyi) társadalomnak akár az internet, a média segítségével.

Irodalom:

1. BAJUSZ Klára: Az időskori tanulás, In: Új Pedagógiai Szemle, 2008 március, [online] (2012.12.11.) <http://www.ofi.hu/tudastar/bajusz-klara-idoskori>
2. DOBOSSY Imre, S. MOLNÁR Edit, VIRÁGH Eszter: Öregedés és társadalmi környezet. In: KSH-NKI Műhelytanulmányok 2003/2, KSH, Budapest [online] (2012.12.11.) <http://www.demografia.hu/letoltes/kiadvanyok/Muhelytanulm/muhtan3.pdf>,
3. Dr. NAGY Andor József: Média-gerontológia. Média az arany életkorban, az élet harmadik harmadában. Magyar Médiapedagógia Kutatóintézet. Budapest, 2008
4. GAYER Zoltán: Szappanoperák, In: Médiakutató 2000/ősz [online] (2012.12.11.) http://www.mediakutato.hu/cikk/2000_01_osz/07_szappanoperak/
5. KOLIN Péter: Idősek az információs társadalomban. In: eVilág. 2002/7.szám [online] (2012.12.11.) <http://www.pointernet.pds.hu/ujsagok/evilag/2002/07/evilag-06.html>
6. KSH 2001-es népszámlálási adatok [online] (2012.12.11.)

<http://www.nepszamlalas2001.hu/hun/kotetek/kotetek.html>

7. Magyarország Megyei Kézikönyvei 19. kötet, Zala Megye Kézikönyve I. kötet. Ceba Kiadó. Hatvan, 1998. p.18.
8. RAB Árpád: A magyarországi idős korosztály információs írástudása és motivációi. In: Információs társadalom, 2009. IX./4 p.49-54.[online] (2012.12.11.) http://www.infonia.hu/digitalis_folyoirat/2009_4/2009_4_rab.pdf
9. STATISZTIKAI TÜKÖR II. évfolyam 81.szám
10. STÉBER Andrea: A Lenti kistérség művelődési szokásai. OTDK dolgozat, 2011.
11. SZ. MOLNÁR Anna: Az idős felnőtt rétegek (45 év felettiek) felnőttképzési igényei és képzési lehetőségei [online] (2012.12.11.) <http://www.mek.oszk.hu/06500/06528/06528.pdf>
12. SZATTELBERGER Dóra: Az idősök és a média kapcsolata a mai Magyarországon, In: Gerontoeducáció I.évf. /1. szám, ZSKF Gerontológia Kutatóközpont [online] (2012.12.11) http://www.zskf.hu/uploaded_bookshelf/540361d52eb1bacc.pdf
13. SZÉMÁN Zsuzsa, HARSÁNYI László: „Kelj fel, és járj”. Időskorúak mobilitási lehetőségei. Nonprofit Kutató Csoport – MTA Szociológiai Kutató Intézet. Budapest, 2003. [online] (2012. 12.11.) http://www.nonprofitkutatas.hu/Kelj_fel.pdf
14. SZRETYKÓ György: A nem vegyi eredetű szellemi kábítószeres, In: Tömegkultúra és tömegmanipuláció a modern társadalomban. Pécs. Comenius Bt, 2005. p. 101-127.
15. Budapesti Művelődési Központ az időskorúak tanulásáért, művelődéséért [online] (2012.12.11.) http://www.bknsz.hu/anyagok/programok/tanulas_idos_korban.doc

- i A Lenti kistérség művelődési szokásai és lehetőségei c. III. helyezést elért OTDK dolgozathoz (2011) készült 500 fős kvantitatív vizsgálatban résztvevő 60 év feletti válaszadók.